

3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 42, 2020, σσ. 56-59

3.1. Εισοδηματική φτώχεια και ανισότητα εργαζομένων στην ΕΕ15

Βλάσης Μισσός

3.1.1. Εισαγωγή

Σύμφωνα με την κυρίαρχη άποψη, η εισοδηματική φτώχεια είναι άρρηκτα συνυφασμένη με την ανεργία¹. Συγκεκριμένα, υποστηρίζεται ότι οι πολιτικές ενίσχυσης του επιπέδου των κατώτατων μισθών είναι πολύ πιθανό να μην δρουν ευεργετικά στη συνολική ευημερία, αποτυγχάνοντας να μειώσουν το γενικό ποσοστό φτώχειας. Η διάχυτη αίσθηση ότι ο πληθυσμός των φτωχών των ευρωπαϊκών οικονομιών αποτελείται από νοικοκυριά τα μέλη των οποίων δεν εργάζονται συντείνει στη χάραξη πολιτικών υποβάθμισης των πραγματικών κατώτατων ημερομισθίων. Εφόσον θεωρείται ως δεδομένο ότι στις ανεπτυγμένες οικονομίες η φτώχεια δεν σχετίζεται στενά με την εργασία, ακολούθως, η άμβλυση των φαινομένων ένδειας δεν εξαρτάται από την ενίσχυση της αγοραστικής δύναμης των κατώτατων μισθών.

Από μια άλλη σκοπιά, η διερεύνηση του ζητήματος και των προεκτάσεων του φαινομένου των εργαζομένων-φτωχών (in-work poverty), έχει ξεκινήσει να λαμβάνει σημαντικές διαστάσεις στην τρέχουσα βιβλιογραφία, ιδιαίτερα μετά την οικονομική κρίση του 2008/2009². Υπό αυτό το πρίσμα, ολοένα και περισ-

σότεροι ερευνητές θέτουν το ερώτημα κατά πόσο η εργασία αποτελεί ικανή συνθήκη διασφάλισης και προστασίας από τη φτώχεια. Η σταδιακή αύξηση του επιπέδου των εργαζομένων-φτωχών εγείρει προβληματισμούς ως προς την αναντίρρητη ορθότητα της παραδεδομένης αντίληψης για τη λειτουργία της οικονομίας. Κατά συνέπεια, οι διαφορετικές οπτικές οδηγούν και σε εναλλακτικά και αντικρουόμενα μέγιστα οικονομικής πολιτικής.

Στο παρόν άρθρο, με τον όρο «εισόδημα», εννοείται το σύνολο της χρηματικής αξίας των απολαβών των νοικοκυριών, από οποιαδήποτε πηγή και αν προέρχονται. Τα μέλη ενός νοικοκυριού συνήθως απολαμβάνουν εισοδήματα από συντάξεις, άλλες κοινωνικές μεταβιβάσεις (επιδόματα και παροχές), μισθούς, μερίσματα, προσόδους κτλ. Συνεπώς, το ατομικό εισόδημα των μελών ενός νοικοκυριού απαρτίζεται από μία διαχρονικά μεταβαλλόμενη σύνθεση όλων των προηγούμενων κατηγοριών ή έχει πολλαπλές διαστάσεις. Επιπλέον, το άρθρο επικεντρώνεται στους εργαζόμενους-μισθωτούς (εκτός αγροτικού τομέα) εξετάζοντας τις μεταβολές του βαθμού εισοδηματικής ανισότητας μεταξύ του 2009 και του 2016, για όλες τις χώρες της ΕΕ15³ και προχωρώντας σε σχολιασμό αναφορικά με τα επίπεδα ποσοστών φτώχειας των εργαζομένων (in-work-poverty). Ως εργαζόμενοι-φτωχοί ορίζονται τα μέλη των νοικοκυριών που δηλώνουν ότι εργάζονται ενώ, παράλληλα, το ατομικό εισόδημά τους είναι μικρότερο του αντίστοιχου ορίου φτώχειας (poverty threshold)⁴.

Ακολούθως, τα δεδομένα που παρουσιάζονται αντλούνται από τις ευρωπαϊκές Έρευνες Εισοδήματος και

1. Neumark D. (2018), "Employment effects of minimum wages: when minimum wages are introduced or raised, are there fewer jobs?" *IZA World of Labor*.

2. Hanzl-Weiß D. & Vidovic H. (2010), *Working poor in Europe*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions· Dafermos Y. & Papatheodorou C. (2012), "Working poor, labour market and social protection in EU: a comparative perspective", *International Journal of Management Concepts and Philosophy*, Vol. 6 (1/2), 71-88· Eurofound (2017), *In-work poverty in the EU*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

3. Η ομάδα της ΕΕ15 (Ευρωπαϊκή Ένωση των 15) αποτελεί υποκατηγορία της Eurostat και περιλαμβάνει τις χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης πριν από την 1η Μαΐου 2004. Πρόκειται για τις εξής χώρες: Αυστρία (AU), Βέλγιο (BE), Γαλλία (FR), Γερμανία (DE), Δανία (DK), Ελλάδα (EL), Ιρλανδία (IE), Ισπανία (ES), Ιταλία (IT), Ολλανδία (NL), Πορτογαλία (PT), Σουηδία (SE), Φινλανδία (FL), Ην. Βασίλειο (UK) και Λουξεμβούργο (LU). Στο δείγμα περιλαμβάνεται και το Ηνωμένο Βασίλειο, καθώς το 2016 ήταν ακόμα μέλος της ΕΕ.

4. Ως όριο ή κατώφλι φτώχειας ορίζεται το 60% του διάμεσου ατομικού διαθέσιμου εισοδήματος: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:At-risk-of-poverty_rate>.

Συνθηκών Διαβίωσης (EUSILC) του πληθυσμού, προσφέροντας τη δυνατότητα προσέγγισης ορισμένων βασικών συγκριτικών δεικτών για τη μελέτη της ανισότητας εισοδήματος των εργαζομένων-μισθωτών. Οι έρευνες είναι δειγματοληπτικές και η επεξεργασία των δεδομένων έχει παρουσιαστεί σε προηγούμενο τεύχος⁵. Εδώ όμως, κρίνεται απαραίτητο να διευκρινιστεί ότι η έννοια του εισοδήματος που μεταχειριζόμαστε στους παρακάτω πίνακες, αναφέρεται στο διαθέσιμο εισόδημα των εργαζομένων-μελών των νοικοκυριών, δηλαδή στο τμήμα του ατομικού εισοδήματος που απομένει μετά την αφαίρεση των άμεσων φόρων και των ασφαλιστικών εισφορών, και που μπορεί να διατεθεί είτε για κατανάλωση, είτε για αποταμίευση. Τέλος, για τους υπολογισμούς των πινάκων, τα εισοδήματα έχουν τροποποιηθεί σε όρους κοινής αγοραστικής δύναμης (Purchase Power Standard, PPS), ώστε να είναι μεταξύ τους συγκρίσιμα και να εκφράζουν όχι μόνο το

επίπεδο ανισότητας εντός της κάθε χώρας, αλλά και σε όλες τις χώρες της ΕΕ15, όπως αυτό εκτιμάται από τη χρήση ολόκληρου του δείγματος.

3.1.2. Εισοδηματική ανισότητα και φτώχεια εργαζομένων στην ΕΕ15

Ο Πίνακας 3.1.1 περιλαμβάνει τα αποτελέσματα των μετρήσεων δύο εύληπτων περιγραφικών δεικτών ανισότητας που αφορούν τους εργαζόμενους-μισθωτούς (εκτός αγροτικού τομέα) όλων των χωρών της ΕΕ15. Ο δείκτης *Gini* είναι ο πλέον διαδεδομένος δείκτης ανισότητας και υπολογίζει τον βαθμό κατά τον οποίο η υφιστάμενη κατανομή εισοδήματος αποκλίνει από την τέλεια ισότητα –στην περίπτωση της οποίας ο δείκτης *Gini* ισούται με μηδέν. Όσο υψηλότερη η τιμή του *Gini*, τόσο μεγαλύτερη η απόκλιση από την ισοκατανομή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.1 Δείκτης ανισότητας Gini και μέσο εισόδημα εργαζομένων ως ποσοστό του μέσου της ΕΕ15 (100), 2009 και 2016

	<i>Gini</i>			Μέσο εισόδημα ως ποσοστό του μέσου ευρωπαϊκού		
	2009	2016	Μεταβολή	2009	2016	Μεταβολή
Δανία	20,4	22,7	2,3	94,9	104,7	9,9
Σουηδία	21,6	22,1	0,6	88,2	89,7	1,5
Φινλανδία	20,6	21,0	0,4	123,9	128,5	4,6
Ολλανδία	21,6	22,6	1,0	102,1	112,7	10,6
Αυστρία	25,8	24,3	-1,6	109,5	115,9	6,4
Βέλγιο	20,7	21,5	0,8	106,2	110,4	4,2
Γερμανία	25,2	25,4	0,2	94,9	96,1	1,2
Γαλλία	25,2	24,1	-1,1	101,7	95,4	-6,4
Λουξεμβούργο	26,1	29,4	3,2	191,8	206,0	14,2
Μ. Βρετανία	28,0	28,6	0,5	86,9	102,4	15,5
Ιρλανδία	24,2	25,0	0,8	147,3	141,2	-6,1
Ιταλία	26,2	27,9	1,7	80,9	73,8	-7,1
Ισπανία	28,5	29,7	1,2	74,7	60,0	-14,8
Ελλάδα	27,6	28,3	0,7	57,9	29,0	-28,9
Πορτογαλία	29,7	29,0	-0,8	39,0	34,2	-4,8
ΕΕ15	27,4	29,2	1,7	100	100	-

Πηγή: Eurostat, EUSILC, επεξεργασία μικροδεδομένων.

5. Βλ. Μισσός Β. (2019), “Βασικοί δείκτες ανισότητας εισοδήματος στην ΕΕ15”, *Οικονομικές Εξελίξεις*, μέρος Α', τεύχος 39, ΚΕΠΕ.

Επιπλέον, ο πίνακας αποτυπώνει τη σχέση μεταξύ του μέσου εισοδήματος των εργαζομένων κάθε χώρας, με το αντίστοιχο μέσο εισόδημα όλων των εργαζομένων της ΕΕ15 (100). Συγκεκριμένα, όσο η τιμή κάθε χώρας πλησιάζει πιο κοντά στο 100, τόσο το εισόδημα των εργαζομένων-μισθωτών βρίσκεται εγγύτερα στο μέσο ευρωπαϊκό επίπεδο. Τέλος, ο πίνακας αποτυπώνει τις αντίστοιχες τιμές των ερευνών της EUSILC για τα έτη 2009 και 2016, καθώς και τη μεταβολή τους, ώστε να αντλείται πληροφόρηση για το πώς τα μέτρα ανισότητας μεταβλήθηκαν την περίοδο κατά την οποία στην Ελλάδα καταγράφηκε συνεχής ύφεση.

Αναφορικά με τον δείκτη *Gini*, το 2009, ο μέσος όρος της ΕΕ15 ήταν 27,4 ενώ, το 2016, είχε ανέλθει σε 29,2. Κατά συνέπεια, η ανισότητα μεταξύ των εισοδημάτων των εργαζομένων σημείωσε αύξηση. Η Ελλάδα, μαζί με την Πορτογαλία και την Ισπανία, εκτιμάται ότι έχει έναν από τους υψηλότερους δείκτες *Gini* στην ΕΕ15 –εξαιρέση αποτελεί η ακραία περίπτωση του Λουξεμβούργου στο οποίο καταγράφονται εξαιρετικά υψηλά εισο-

δήματα και υψηλή μεταξύ τους διασπορά. Επιπλέον, μεταξύ των ετών 2009-2016, η ανισότητα αυξήθηκε στη συντριπτική πλειονότητα των χωρών του δείγματος εκτός από τις Αυστρία, Γαλλία και Πορτογαλία. Ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο αποτελεί η σχέση μεταξύ μέσου εισοδήματος κάθε χώρας με το αντίστοιχο ευρωπαϊκό, ώστε να αποδίδεται η σχετική ανοδική ή πτωτική τάση των εισοδημάτων. Με άλλα λόγια, η αύξηση της ανισότητας των εισοδημάτων στη Δανία διαφέρει από την αντίστοιχη αύξηση που καταγράφεται στην Ελλάδα, όχι μόνο ως προς το καταγεγραμμένο επίπεδο, αλλά και ως προς το ότι, στην πρώτη περίπτωση, η σχετική θέση των εισοδημάτων είναι ανοδική (από 94,6 σε 104,7), ενώ στη δεύτερη σημαντικά πτωτική (από 57,9 σε 29). Η ιδιαιτερότητα πολλών χωρών, κυρίως αυτών που απαρτίζουν την Νότια Ευρώπη, έγκειται στο ότι το μέσο εισόδημα των εργαζομένων αποκλίνει αισθητά από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Γενικά, οι μεταβολές της σχετικής θέσης των εισοδημάτων είναι ποικίλες και δείχνουν τον βαθμό απόκλι-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.2 Ποσοστό φτώχειας εργαζομένων-μισθωτών και λόγος μέσων εισοδημάτων, 2009 και 2016, ΕΕ15

	Ποσοστό φτώχειας			Μέσο εισόδημα εργαζομένων-φτωχών προς μέσο εισόδημα εργαζομένων		
	2009	2016	Μεταβολή	2009	2016	Μεταβολή
Δανία	4,7	4,9	0,2	30,1%	31,4%	1,3
Σουηδία	7,7	6,1	-1,6	31,9%	33,3%	1,4
Φινλανδία	3,2	2,8	-0,4	38,3%	38,1%	-0,2
Ολλανδία	4,3	5,8	1,5	38,0%	36,3%	-1,7
Αυστρία	7,3	7,1	-0,2	30,5%	33,1%	2,5
Βέλγιο	4,0	5,6	1,5	35,0%	36,6%	1,6
Γερμανία	7,0	8,0	1,0	34,6%	35,0%	0,4
Γαλλία	6,6	6,5	0,0	37,0%	39,0%	2,1
Λουξεμβούργο	10,2	14,2	4,0	37,5%	35,0%	-2,5
Μ. Βρετανία	6,1	7,0	1,0	30,9%	31,6%	0,7
Ιρλανδία	2,4	3,8	1,4	33,5%	34,3%	0,8
Ιταλία	8,6	10,5	2,0	31,3%	29,4%	-1,9
Ισπανία	8,9	12,4	3,4	28,0%	27,4%	-0,7
Ελλάδα	8,7	9,7	0,9	31,5%	29,2%	-2,4
Πορτογαλία	7,3	8,8	1,5	30,0%	30,2%	0,2
ΕΕ15	6,5	7,6	1,1	-	-	-

Πηγή: Eurostat, EUSILC, επεξεργασία μικροδεδομένων.

σης από τον ευρωπαϊκό μέσο. Η έντονη αποκλίνουσα τάση που καταγράφεται στην Ελλάδα σηματοδοτεί μια αλλαγή στην τάξη μεγέθους. Χώρες όπως η Πορτογαλία, η Ελλάδα και η Ισπανία χαρακτηρίζονται από σημαντική μεταστροφή του πλαισίου οικονομικής λειτουργίας τους, καθώς διεύρυναν ραγδαία την αξία των εισοδημάτων των εργαζομένων. Μικρότερης κλίμακας αποκλίσεις καταγράφονται για την Ιταλία, τη Γαλλία και την Ιρλανδία, χώρες που επίσης επηρεάστηκαν σημαντικά από την οικονομική κρίση.

Επιπρόσθετα, στον Πίνακα 3.1.2 πιο πάνω παρουσιάζονται οι δείκτες ποσοστών φτώχειας των εργαζομένων-μισθωτών (εκτός αγροτικού τομέα) για όλες τις χώρες της ΕΕ15, για τα έτη 2009 και 2016. Το ποσοστό φτώχειας είναι ο λόγος των εργαζομένων-μισθωτών με ατομικό εισόδημα μικρότερο του εκάστοτε ορίου φτώχειας, προς το σύνολο των εργαζομένων. Όπως παρατηρείται, η γενική τάση του ποσοστού φτώχειας στην ΕΕ15 είναι ανοδική, γεγονός που σημαίνει ότι τα εισοδήματα των εργαζομένων μεταβλήθηκαν με ρυθμό βραδύτερο από τα αντίστοιχα εισοδήματα άλλων πληθυσμιακών ομάδων (π.χ. συνταξιούχων). Ειδικότερα, σε χώρες όπως η Σουηδία, η Φινλανδία και η Αυστρία, καταγράφεται μείωση, ενώ στις Γαλλία και Δανία δεν υπάρχει ουσιαστική μεταβολή. Με εξαίρεση το Λουξεμβούργο, η πιο σημαντική αύξηση των ποσοστών φτώχειας των εργαζομένων-μισθωτών παρατηρείται στις Ισπανία και Ιταλία, ενώ στην Ελλάδα το ποσοστό αυξάνεται κατά 0,9 ποσοστιαίες μονάδες.

Για την αξιολόγηση αυτών των ποσοστών, στον Πίνακα 3.1.2 παρατίθεται και ο λόγος του μέσου ατομικού εισοδήματος των εργαζομένων-φτωχών, προς

το μέσο ατομικό εισόδημα όλων των εργαζομένων. Ο συγκεκριμένος λόγος δείχνει την απόσταση μεταξύ των δύο μέσων εισοδημάτων και αξιολογεί τη σχετική θέση του πληθυσμού των φτωχών. Όπως παρατηρείται, με εξαίρεση το Λουξεμβούργο, οι εργαζόμενοι-φτωχοί στην Ελλάδα έχουν υποστεί τη μεγαλύτερη απόκλιση από το μέσο εισόδημα (-2,4 ποσοστιαίες μονάδες). Επιπλέον, στις Ελλάδα, Ιταλία και Ισπανία, το μέσο εισόδημα των εργαζομένων-φτωχών είναι μικρότερο από το 30% του μέσου συνολικού εισοδήματος των εργαζομένων. Συνεπώς, η σχετική εισοδηματική τους θέση στις συγκεκριμένες χώρες είναι χαμηλότερη από των υπολοίπων.

3.1.3. Συμπεράσματα

Ο πληθυσμός των φτωχών στις χώρες της ΕΕ15 απαρτίζεται τόσο από ανέργους, όσο και από εργαζόμενους-μισθωτούς. Η ταύτιση μεταξύ ανεργίας και φτώχειας δεν είναι τόσο ισχυρή όσο πρεσβεύει η κυρίαρχη οικονομική σκέψη. Κατά συνέπεια, η άσκηση πολιτικής δεν πρέπει να αντλεί μονομερώς από τη συγκεκριμένη υπόθεση εργασίας. Μεταξύ των ετών 2009-2016, η εισοδηματική ανισότητα των εργαζομένων-μισθωτών των χωρών της ΕΕ15, αυξήθηκε. Περαιτέρω, η απόσταση των μέσων εισοδημάτων των εργαζομένων μεταξύ χωρών του ευρωπαϊκού Νότου με τις υπόλοιπες χώρες της Κεντρικής Ευρώπης διευρύνθηκε και τα ποσοστά φτώχειας κινήθηκαν ανοδικά. Τέλος, η σχετική εισοδηματική θέση του φτωχού πληθυσμού ανά χώρα μεταβλήθηκε ποικιλοτρόπως. Στη χώρα μας, το εισόδημα των εργαζομένων-φτωχών υπέστη σχετική μείωση.